

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.5. Обществени комуникации и информационни науки
(Книгознание, библиотекознание и библиография)

Тема на дисертационния труд: СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
КАТО ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАДОВЕ

Автор на дисертационния труд: ДИМИТЪР СТАНИСЛАВОВ КОПАРОВ

Научен ръководител: доц. д-р Анета Дончева Дончева

Рецензент: проф. дн Оля Борисова Харизанова

Настоящата рецензия е във връзка със заповед на ректора на СУ № РД-38-175/12.04.2024 относно защита на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на Димитър Станиславов Копаров.

ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА АВТОРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Автор на дисертационния труд е Димитър Станиславов Копаров – докторант към катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (СУ „Св. Климент Охридски“), зачислен със заповед № РД 20-310 /31.01.2020 г. и № РД 20-279/31.01.2020 г.

Бакалавърска степен е придобил през 2013 г. в специалност „Педагогика“ (СУ „Св. Климент Охридски“), а магистърска през 2016 г. в програма „Бизнес анализ и ERP решения“ (Висше училище по застраховане и финанси).

Трудовата си кариера започва през 2008 г. в Националната библиотека като технически изпълнител в дигиталния отдел. През годините придобива опит в управленски и производствени процеси. Например през 2011 г. става ръководител на отдел във фирма „Люко-К“ ООД, членува в борда на директорите на румънската фотоволтаична асоциация RAPIA, става ръководител на отдел „Международни отношения и продажби“ в „Хермес Солар“ ООД, членува и участва в управителните органи на НПО-та и др. В момента е директор на дирекция „Организационна политика, международна дейност и управление на проекти“ към Камарата на строителите в България.

ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с **общ обем** от 303 страници, в които са включени 243 стр. основен текст, библиография 23 стр. и приложения 35 стр. Текстът е оформен във формат А4.

Списъкът с използвана литература съдържа общо 263 заглавия, от които 183 на български и 80 на чужди езици. Текстът е илюстриран с 21 таблици и 6 фигури. Към труда са налични 10 приложения.

Темата на труда е **актуална** и от интерес както за българската научна общност, така и за системата на институциите на паметта, за институциите и организациите, занимаващите с разработването и прилагането на политики по темата, за органите на местното управление. Особен интерес представлява за екипи, работещи по въпросите за разкриване на икономически и социални ползи от културното наследство на България.

Не ми е известна друга подобна разработка на български изследовател. Приносът на наследството за градското развитие в европейски контекст е безспорен. За българските градове е от особено значение. Предприемането на ефективни действия за социализиране на наследството като икономически ресурс очертава нов кръг от проблеми и въпроси, които тепърва следва да се идентифицират, формулират и разработят в ефикасни и реално приложими национални политики.

Ето защо трудът на Димитър Копаров според мен може съществено да допринесе за научноизследователското поле по проблематиката.

В **увода** на дисертацията са формулирани изследователските проблем, обекта, предмета, целта, задачите, ограничения на изследването, приложена методология и методи, очакваните от разработката резултати и приложимостта им в практиката.

Основният научен проблем е фокусиран върху „разкриването и анализирането на сложните взаимодействия и възможностите за интеграция между културното наследство и градското развитие в контекста на съвременните предизвикателства, като дигитализацията, изменението на климата и необходимостта от устойчив растеж“ (стр. 8).

Обект на изследване са институциите на паметта и по-специално обществените библиотеки като места за неформални обществени контакти с цел споделено бъдеще на градовете и регионите и споделено културно наследство (стр. 9).

Предметът на изследването е разкриването на механизми за използване на културното наследство, съхранявано в институциите на паметта, по-специално в обществените библиотеки, като икономически ресурс и средство за устойчиво развитие на градовете и регионите, като механизъм за социализация (стр. 9).

Изследователската теза е, че „културното наследство може да бъде регенерирано и оптимизирано в контекста на градското развитие и регионалната политика. Активното включване на културното наследство подкрепя разработването на комплексни подходи за планиране, които отговарят на съвременните предизвикателства на цифровото общество, включително изменението на климата и необходимостта от зелен преход. Целта е постигането на по-високо качество на живот в градските и регионалните общности, укрепването на местната идентичност и насърчаването на културния и социален диалог. Така културното наследство ще стане не само пазител на миналото, но и активен участник в създаването на устойчиво бъдеще, демонстрирайки своя потенциал като двигател за местно развитие, иновации и социална интеграция в ера на глобални промени“ (стр. 9).

Формулирани са 4-ри *хипотези*, а именно (стр. 9-10):

„Хипотеза 1: Доколко развити и адекватни на действителността в Европа и у нас са политиките за признаване на културата като източник на „обогатяване за човечеството“, който допринася към устойчиво развитие на градовете, хората и общностите и ги овластява да играят активна и уникална роля в инициативите за тяхното развитие.

Хипотеза 2: Може ли културното наследство като концепция, материално и нематериално, да се превърне в мощен инструмент за регенериране на градове, за насърчаване на икономическа дейност и обвързване на общностите към социално развитие.

Хипотеза 3: Предполага ли Новият градски дневен ред, че културата ще трябва да бъде взета под внимание и че културното наследство предлага огромен и практически неизползван потенциал за подкрепа на справедливия преход към бъдещето с ниски въглеродни емисии, устойчиво на климата, предвидено от Европейския зелен пакт.

Хипотеза 4: Може ли и до каква степен институциите на паметта – библиотеки, музеи, архиви, съхраняващи културно наследство, да изиграят приобщаваща роля за бъдещото модерно развитие на българските градове? Доколко институциите на паметта, и по-специално обществените библиотеки, могат да изиграят роля на форуми и места за неформални обществени контакти с цел споделено бъдеще на градовете и споделено културно наследство? В какви насоки трябва да се развиват библиотеките, музеите и другите културни институции, за да имат ключова роля за създаването на ресурси, съответстващи на нуждите на техните общности, нужди, които в различните градове могат да бъдат коренно различни?“

Целта на дисертационната разработка е да установи:

- дали културното наследство има роля в стремежите за постигане на нов вид градско развитие, по-гъвкаво и демократично, основано на изграждането на града като комуникационно, колективно и открито усилие и

- дали библиотеките имат роля в това ново виждане за града като институции на паметта, в които се осъществяват материални и нематериални, социални и творчески взаимодействия. (стр. 10)

Задачите на изследването (стр. 9-10) са следните:

1. Да се открият новите измерения и проблеми на културното наследство като се проследи еволюцията на разбирането му и социализацията на културното наследство в международните и европейски документи и се проследят основните етапи в България.

2. Да се проучи новото бъдеще за градовете – политики, етапи, развитие както в градовете в страните в ЕС, така и в градовете и регионите в нашата страна. На тази основа да бъдат подбрани градове у нас, които да бъдат обект на изследване.

3. Да се изследват политиките за градско развитие в областта на културното наследство, състоянието на институциите на паметта и тяхната ключова роля за създаването на ресурси, съответстващи на нуждите на съответните градове и общности.

4. Да се открият и опишат вече реализирани проекти и добри практики за опазване, социализиране, дигитализиране и експониране на културното наследство в градска среда с участието на библиотеки.

5. Да се посочат основните тенденции и насоки за бъдещето на културното наследство като ресурс за развитие на градовете у нас с неговия принос за зелена и дигитална трансформация.

Напълно целесъобразно, предвид обхвата на темата, Димитър Копаров е формулирал ограничения в изследването (стр. 11), които напълно приемам.

Методологията на изследването се основава на интегриран подход, чрез който да се достигне до формулиране на социален модел по темата и да се опишат неговите субекти, местоположение, йерархия и легитимни правни интереси. (стр. 12) Приложени са следните *изследователски методи* (стр. 13):

- издирване, синтез и анализ на научната литература;
- исторически, сравнителен и правнонормативен анализ на европейски и български нормативни актове;
- дълбочинни интервюта;
- интернет наблюдение на уеб сайтове (за събиране на първични данни от обществени библиотеки);
- анализ, синтез и съпоставка на добри практики; конструиране на въпросник и анализ на емпирични данни.

Поздравявам докторанта за това, че в увода са описани очакваните от изследването резултати (стр. 15) и тяхната приложимост, както и кратко представяне структурата на труда.

В първата глава (Социализация на културното наследство – нови измерения и проблеми) е направен преглед в европейски контекст на вижданията и измеренията за социализацията на културното наследство. Прецизно и подробно са анализирани най-важни международни документи с акцент върху европейските.

Открити са три основни етапа в политиките за културното наследство на Европа: Културното наследство като обект на съхранение, опазване и идентифициране; Културното наследство като ресурс за развитието на регионите и обществото; Културното наследство като основен градивен елемент в сърцето на Стратегията за растеж Зелен пакт.

Очертани са основните етапи и еволюцията на разбирането за културното наследство и социализацията на културното наследство в България. Предложена е фигура 1 (стр. 21-22), представяща в нагледен вид откритите етапи и много полезна за други изследователи. Направен е обзор и са представени основни изследвания, свързани със социализацията на културното наследство и публикациите в няколко тематични области:

- Социализация на културното наследство – държава и държавни политики;
- Социализация на културното наследство – региони, градове;
- Социализация на културното наследство – музеи, археология, библиотеки, архиви, частни колекции;
- Социализация на културното наследство – информационни и комуникационни технологии (ИКТ);
- Социализация на културното наследство – международни документи;
- Социализация на културното наследство – национална сигурност;
- Социализация на културното наследство – образование;
- Социализация на културното наследство – медии.

Анализирани са действащите нормативни документи, основните национални стратегии, насоки и програми в тематичната област на дисертацията.

В края на глава първа са предложени обобщение и изводи (стр. 74).

Принос на труда е това, че в първа глава е очертана значимостта на културното наследство не само като памет и идентичност (преобладаващо в повечето публикации по темата), но и като ресурс за социално-икономическо развитие и устойчивост (сравнително ново направление в български публикации по темата). Друг приносен момент е свързан с направения опит да се открият основните етапи при формирането и прилагането на политиката за културното наследство на териториално, регионално, международно ниво (включително на ниво ЕС).

Във **втора глава** (Новото бъдеще на градовете и регионите) първо са анализирани европейските политики. Проследено е как се утвърждава политиката за градовете в ЕС и какви са политиките за градско развитие, а така също как се прилага интегрираният подход в градското развитие. Внимание е отделено на съвременния етап от развитието на градовете, свързано със зеления преход и дигиталната трансформация, както и Новия европейски Баухаус. След това е направен анализ на стратегически и нормативни документи, отнасящи се до състоянието на градовете и регионите в България. Изведени са множество проблеми за периода от годините на социализма до включването на страната ни в общата европейска политика за градско развитие. На основата на направените анализи е формирана извадка на градове (фиг. 5, стр. 111), за които да се проведе целево изследване. За същото е разработена система от критерии, за да се очертаят общите тенденции в управлението на културното наследство като ресурс за развитие. На избраните градове са направени кратки визитни картички по брой население според последно официално преброяване, разположение в район за планиране и др. Глава втора завършва с обобщение и изводи (стр. 118), които могат да са от полза за следващи проучвания.

В **трета глава** (Политики за градско развитие и степен на социализация на културното наследство в българските градове) са описани резултатите от идентифицирани и проучени проблеми на социализацията на културното наследство. Акцентирано е върху тяхната свързаност с политиките за градското развитие, както и с политиките на отделни културни институции в града и региона. За същото е събиран емпиричен материал, както и статистически данни относно опазването, социализирането, дигитализирането и експонирането на културно наследство. Проведени са дълбочинни интервюта (9 броя в периода от 01.01.2022 до 31.03.2022 г.) с представители на администрацията на местната власт в градовете София, Бургас, В. Търново, Ст. Загора, Търговище, Видин, Гоце Делчев, Крумовград, Мадан. Резултатите са представени в 9 броя таблици. Проведена е количествена и качествена оценка, както и анализ на официална публична информация, на данни от проучвания. За целта са избрани подходящи индикатори. В резултат е открита ролята на обществената библиотека (отразено в 11 таблици). Глава трета завършва с обобщение и изводи (стр. 198).

В **четвъртата глава** (Бъдещето на културното наследство като ресурс за развитие на съвременните градове с неговия потенциал за зелена и дигитална трансформация) са идентифицирани и оценени реализирани вече проекти, както и добри практики (в чужбина и България). Така е установено, че културното наследство влияе върху общностите, особено онези, насочени към опазване и оценяване на културното наследство, че наследството допринася за социалното включване и сближаване, че води до ползи за качеството на живот на гражданите. Чрез екстраполация са определени параметри на модел, описващ тенденциите, които се очертават в един по-късен бъдещ период и които могат да се адаптират към променящите се условия в течение на времето. Специално внимание е обърнато на потенциала на българските обществени библиотеки за социализация на културното наследство като ресурс за развитието на българските градове. Както и в предходните три глави, в края на четвъртата отново са направени обобщение и изводи (стр. 237).

В **заключението** достатъчно ясно е направено обобщение на постигнатото по време на изследването. Задачите на изследването са изпълнени. Хипотезите са проверени и доказани. Изследователската теза е потвърдена. Целта е постигната.

Приложенията са 9 броя и съдържат транскрибираните 9 интервюта с представители на местната власт. Те са много ценни не само като доказателствен материал за дисертационния труд, но и за други изследователи, които в бъдеще биха работели по същата или подобна проблематика.

ОЦЕНКА ЗА АВТОРЕФЕРАТА КЪМ ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Към дисертационния труд е предоставен автореферат. Тестът му е с обем 53 страници формат А5. Има следната структура:

1. Структура на дисертационния труд
  2. Обща характеристика на дисертационния труд
  3. Съдържание на дисертационния труд
  4. Обобщение на резултатите и изводите
  5. Справка за основните приноси
  6. Публикации по темата на дисертационния труд
- Авторефератът коректно отразява съдържанието на дисертационния труд.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Докторантът е представил 4 самостоятелни публикации, всички по темата на дисертацията и публикувани в период 2020–2023. Авторството на Димитър Копаров е безспорно.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В автореферата Димитър Копаров е посочил 5 приноса за труда си. Приемам напълно изброените приноси, които са следните:

- *Приноси с научно-теоретичен характер*

1. Доказана е значимостта на културното наследство не само за националната памет и идентичност, но и като ресурс за социално-икономическо устойчиво развитие на градовете.

2. За първи път у нас са открити и систематизирани три основни етапа в еволюцията на разбирането и последващо формиране на политики на ЕС и ООН в областта на културното наследство, а именно:

- Културното наследство като обект на съхранение, опазване и експониране;
- Културното наследство като ресурс за развитие на туризма в развитието на регионите;
- Културното наследство като основен градивен елемент на Стратегията за растеж Зелен пакт.

3. За първи път са систематизирани и анализирани чрез интегриран подход действащата нормативна уредба и основните действащи национални стратегии, насоки и програми, отнасящи се до връзката между социализацията на културното наследство и общественото устройство в България.

- *Приноси с научно-приложен характер*

4. Идентифицирани са и са систематизирани добри практики от работата на обществените библиотеки в страната, свързани със социализацията на културното наследство, с процесите по дигитализация и разработване на електронни услуги за крайни потребители. Получените резултати могат да стимулират осъществяването на зеления преход и дигитална трансформация в България.

5. Изведени са тенденции и са очертани насоки за бъдещи ползи от културното наследство като ресурс за развитие на градовете у нас. Насоките са преобладаващо свързани с насърчаване към социално сближаване, ангажираност на гражданите с опазването и популяризирането на наследството, интеграция на гражданите към грижа за общите блага. Резултатите от дисертационното изследване могат да бъдат от полза както при разработването на стратегии и визии за социализация на културното наследство, така и при определяне на приоритети в градското планиране.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След обстойно запознаване със съдържанието на дисертационния труд мога да направя извода, че той отговаря на нормативно поставените изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.

Изпълнени са минималните изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

Темата е актуална и от значение за научно-изследователското направление.

Структурата и съдържанието на труда съответстват на темата. Текстът демонстрира познаване на проблематиката от страна на Димитър Копаров. Положително впечатление прави умението на докторанта да анализира, структурира, да онагледява написаното. Положително впечатление прави и това, че всяка от главите завършва с коректни обобщения и изводи. Обработени са и са анализирани голямо количество информационни източници, включително нормативни документи и такива, свързани с политики на ЕС. Открояват се достатъчно приноси на труда.

Авторството на Димитър Копаров е безспорно.

Трудът е полезен и за други изследователи, и за разработването на адекватни политики, и за прилагане в практиката.

Предлагам на уважаемото жури за дисертационния труд на тема *„Социализацията на културното наследство като фактор за развитие на българските градове“* с автор Димитър Станиславов Копаров да се присъди образователна и научна степен „доктор“.

18.05.2024
София

Рецензент:
проф. дфн Оля Харизанова